

■ Gedeon Magdolna

Korunk gladiátorai

H. Szilágyi István grafikája

Hazánkban a labdarúgó mérkőzéseken gyakorivá vált erőszakos szurkolói megnyilvánulások miatt sajnálatos módon sokan lemondanak a szórakozás e válfajáról, így a mérkőzéseken igen szomorú látványt nyújtanak az üres lelátók. Pedig a labdarúgás az ún. látványsportok közé tartozik, ezért tömegszórakozásként ugyanolyan népszerűségnek örvendhetne, mint az antik Rómában a legnagyobb tömegeket vonzó gladiátorviadalok. Arról, hogy a gladiátorviadalokat mai szemmel sportnak lehet-e tekinteni, megoszlanak a vélemények, a korabeli kulturális viszonyok között azonban a gladiátorok küzdelmeit is látványsportnak lehet minősíteni. Nemcsak ebben hasonlítanak egymáshoz azonban a labdarúgó mérkőzések és a gladiátorviadalok. Ha a játékosok jogállását megvizsgáljuk, észrevehetjük, hogy a labdarúgók, korunk gladiátorainak tekinthetők.

Az egymást követő sporttörvények¹ megkülönböztetnek szabadidős sportolót és versenyszerű sportolót, ez utóbbi kategórián belül pedig a hivatásos és amatőr sportolót.² Az Stv. szerint „*hivatásos sportoló az a versenyző, aki jövedelemszerzési céllal foglalkozásszerűen folytat sporttevékenységet. Minden más versenyző amatőr sportolónak minősül.*”³

Az antik Rómában is megfigyelhetjük a sportolók e kategóriáit, bár nem nevezték őket amatőr vagy hivatásos sportolóknak. Akik foglalkozásszerűen folytattak sporttevékeny-

¹ 2000:CXLV. tv; 2004:I. tv. (hatályos 2004. március 13-tól, a továbbiakban Stv.)

² Stv. 1. § (3).

³ Stv. 1. § (4).

séget, tehát jövedelemszerzési céllal indultak a versenyeken, jogállásukat tekintve más elbírálásban részesültek, mint az „amatőr,” tehát az ingyen, csupán erejük bizonyítása végett versenyzők. Míg ugyanis hazánkban minden ember egyformán jogképes,⁴ Rómában egyes tevékenységek befolyásolhatták azt, hogy kit milyen jogok illetnek meg. Az ókori sporttevékenységek közül az atléták és fogathajtók esetében megoszlottak e tekintetben a jogtudósi vélemények, az önként, pénzért gladiátornak állókra vonatkozóan azonban már egyértelmű szabályokat találhatunk.

A gladiátorok többsége a rabszolgák, hadifoglyok és a különféle bűncselekmények miatt elítéltek közül került ki. Míg a rabszolgák, akiket tulajdonosuk gladiátorként tartott, hivatásos sportolóknak tekinthetők, hiszen ha nem is önként, de létfenntartásuk érdekében edzették testüket, a hadifoglyokat és elítélteket már semmi esetre sem tekinthetjük sportolóknak, mivel az arénában való küzdelmük halálbüntetésük végrehajtása volt. Számosan voltak azonban olyanok is, akik önként jelentkeztek, hogy életüket gladiátorként tegyék kockára. Ezeket nevezték *auctoratus*oknak.⁵ Ha az *auctoratus*okra vonatkozó szabályokat megvizsgáljuk, könnyen felfedezhetjük a hasonlóságot köztük s a mai hivatásos sportolók között.

Az *auctoratus*ok jelentkezhetek a küzdelemre közvetlenül a játékok rendezőjénél vagy a *lanistánál*, aki azzal foglalkozott, hogy gladiátorokat vett, eladott vagy bérbé adott a gladiátorviadalt rendezők számára.⁶ Hírhedt alakok voltak, a halállal kufárkodtak, ezért a kerítőkhoz hasonlóan, becsületcsökkenés miatt, jogképességükben korlátozottakká váltak.⁷ Volt, aki magát közülük a gladiátorcsapat ügyvivőjének hívta: *negotiator familiae gladiatoriae*.⁸ Ha a *lanisták* értették a dolgukat, nagyon tekintélyes jövedelemre is szert tehetek, mert egy jól kiképzett gladiátornak igen magas volt az ára, és rendkívül keresett cikknek számított.⁹ Ha azt nézzük, hogy a *lanista* gladiátorokat közvetített a játékrendezők számára, a mai, a sportolók átigazolásában szerepet játszó kereskedelmi ügynökök előfutárának lehet őket tekinteni.¹⁰

Aki *auctoratus*nak szegődött, szerződésben kellett alávetnie magát a *lanistának*. Ez úgy ment végbe, hogy a néptribunus előtt kijelentették, hogy a szerződés ideje alatt a *lanista* saját érdekeinek megfelelően használhatja őket. Az eskü mintáját Petronius Satyriconjában is olvashatjuk: „...vállaljuk a megégetést, a bilincsbeveretést, a megkorbácsolást és megcsönkítést, s ezen felül minden mást, amit csak *Eumolpus* (a *lanista*) parancsol. Mint hivatásos gladiátorok, testünket és lelkünket, vallásos ünnepélyességgel, gazdánk kezébe adtuk.”¹¹

⁴ Ptk. 8. §.

⁵ Az *auctoratus* szó azt fejezi ki, hogy valaki aláveti vagy kiszolgáltatja magát másnak, és felelősséget vállal arra, hogy ad vagy csinál valamit fizetésért cserébe. Cesare Sanfilippo: Gli 'auctorati'. In: Studi in onore di Arnaldo Biscardi, Milano, 1982–87, I, 182. o.

⁶ Roland Auguet: Kegyetlenség és civilizáció. Budapest, 1978, 288. o.

⁷ Jérôme Carcopino: So lebten die Römer während des Kaiserreiches. Stuttgart, 1959, 268. o.; Vö. luv. sat. 3,157.

⁸ Michael Grant: Die Gladiatoren. Stuttgart, 1970, 42. o.

⁹ Wolfgang Tarnowski: Gladiátorok. Budapest, 1991, 16. o.

¹⁰ Vö. Stv. 11. § (1).

¹¹ Petron. sat.117 (Horváth I. ford.). Vö. Sen. ep. 37,2,1; Horat. sat. 2,7,58.

A szerződést, melyben a fellépésért járó összeget is meghatározták,¹² az *auctoratusok* a *lanistával* abban a reményben kötötték, hogy ha 25–40 fellépés után életben maradnak, elnyerhetik a szabadságot jelképező fakardot és egy meghatározott pénzösszeget. Ha mégis meggondolták magukat, és ki tudták fizetni a megállapított váltságdíjat, felbonthatták a szerződést. Ezek a gladiátorok becstelenné váltak, a hóhérokkal és hullamosókkal kerültek egy megítélés alá.¹³

Az *auctoratusok* és a *lanista* közötti szerződés főbb elemei felfedezhetők a hivatásos sportolók és a sportszervezet között létrejött munkaszerződésben, amellyel a sportoló hivatásos sportolóvá válik. Bár a mai sportolók nem vállalják, hogy testüket bántalmazza a sportszervezet képviselője, de ha megvizsgáljuk az Stv. 8. §-át, felismerhetjük, hogy a sportolók ugyanúgy alávetik magukat a sportszervezet akaratának, mint egykor a gladiátorok a *lanistának*. Az Stv.-ből kitűnik, hogy a sportoló a sportolással összefüggésben lényegében semmit sem tehet meg a sportszervezet engedélye nélkül. A mai munkaszerződésben is meg kell határozni a szerződés időtartamát, a munkavégzés módját és a munka díjazására vonatkozó megállapodást. Ha a sportoló szabadulni szeretne sportszervezetétől, az *auctoratusokhoz* hasonlóan megváltási összeget kell fizetni a sportszervezet részére. Ezt általában a sportoló új munkáltatója átigazolási díjként fizeti meg.¹⁴

Milyen alapon bánhattak szinte tulajdonuként a *lanisták* az *auctoratusaikkal*, és milyen alapon adhatják-vehetik ma egymás között a sportszervezetek a sportolóikat? Grant szerint az ókori *auctoratus*, aki magát a fenti módon lekötölte, a szerződés időtartamára rabszolgává vált, tehát jogilag dolognak számított, s a *lanista* tulajdonába került.¹⁵ Ennek az állításnak azonban több forráshely is ellentmond. Gaius azt írja *Institúcióiban*, hogy néha szabad ember ellopása is megtörténik, mint pl. ha az *auctoratusunkat* lopják el.¹⁶ A iustinianusi Codexben is talá-

¹² A gladiátorviadalok költségeinek csökkentéséről szóló szenátusi határozat (*SC de sumptibus ludorum gladiatorum minuendis*) szerint ez az összeg nem lehetett több 2000 *sestertius*-nál (FIRA I. 299. o.). Mivel ez a szenátusi határozat a Rómán kívüli városokra vonatkozott, valószínű, hogy a fővárosban ez az összeg valamivel magasabb lehetett. A díj ilyen alacsony szinten való meghatározása azt a célt szolgálta, hogy az anyagilag nehéz helyzetbe jutott polgárokat visszatartsa a pénzszerzés e formájától, vagy hogy egyesek ne hagyják magukat a vállalkozóktól játékokra kényszeríteni.

¹³ Heribert Aigner: *Zur gesellschaftlichen Stellung von Henkern, Gladiatoren und Berufsathleten*. in *Soziale Randgruppen und Aussenseiter im Altertum*, Graz, 1988, 207. o.

¹⁴ Azt, hogy a sportszervezet nem engedi el addig sportolóját, míg az átigazolási, kiképzési és támogatási díjat ki nem fizették, legjobban az Európai Bíróság esetjogában fellelhető „Bosman ügy” (C-415/93 /1995/ ECR I-4921) bizonyítja, melyben a belga labdarúgó csak úgy szabadulhatott volna meg egyesületétől, ha 11 743 000 BF összegű átigazolási díjat kifizettek érte. Amíg a sportszervezet nem kapta meg legalábbis egy részét a pénznek, nem engedte a sportolót más egyesület színeiben játszani.

¹⁵ Grant: i. m. 270. o.

¹⁶ Gai. 3,199.

lunk arra nézve utalást, hogy aki nem ítélet alapján kényszerült a vadállatokkal való viadalra, hanem önként lett állatviador, annak mind a szabadsága, mind a polgárjoga megmaradt.¹⁷

A rabszolgák a gazdájuk akaratából, a *lanistával* kötött bérleti vagy adásvételi szerződés által váltak gladiátorrá, az *auctoratusok* azonban a saját akaratukból, saját maguk kötötték szerződést a vívómesterrel, melyben ellenérték fejében alávetették magukat neki.¹⁸ A rabszolgák, hadifoglyok és elítéltek közül kikerült gladiátorokkal ellentétben az *auctoratusok*nak nem volt kötelező a gladiátoriskolában lakni. Bár rendszeresen kellett jelentkezniük a szolgálattételre, ezt leszámítva szabadon mozoghattak.¹⁹

Ezért azoknak adhatunk igazat, akik szerint az *auctoratusok* csak a rabszolgasághoz hasonló jogállapotba kerültek, ami alatt olyan jogi helyzetet kell értenünk, amikor valaki bár jogilag a szabadok közé tartozott, ténylegesen a rabszolgasághoz hasonló helyzetben volt. Ez azt jelentette, hogy polgári és családi jogait ugyan megtartották, mégis rabszolgaként kezelték őket, uruk hatalma alá tartoztak, neki szereztek, eladhatóak, átörökíthetőek stb. voltak.²⁰ Így a rómaiaknak nem okozott gondot, hogy ezek az emberek jogügyletek tárgyai legyenek, az *auctoratusok* ugyanúgy adásvétel (*emptio venditio*) vagy bérlet (*locatio conductio*) keretében cseréltek gazdát, mint a dolgok.

Az *auctoratusok*hoz hasonlóan a mai sportolók is „rabszolgasághoz hasonló” jogállapotba kerülnek azáltal, hogy a hivatásos sportolók „játékjogának használati jogát”²¹ a sportszervezetre ruházzák. A sportszervezetek lényegében a gladiátorokhoz hasonlóan eladhatják vagy más sportszervezet rendelkezésére bocsátják sportolóikat, az ilyenkor fizetendő összeget azonban nem vételárnak, hanem átigazolási díjnak nevezik.²² Mivel napjainkban tiltott az emberkereskedelem, ezért valamilyen más jogi konstrukcióba kellett bújtatni ezeket a jogügylete-

¹⁷ C. 3,28,11

¹⁸ Sanfilippo: im. 183. o.

¹⁹ Wolfgang Tarnowski: i. m. 15. o.

²⁰ L. Marton Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve, Institúciók. Budapest, 1957, 59. o.

²¹ A korábbi sporttörvény precízebben tartalmazta a játékjog meghatározását (88. § 8.), mint a legújabb sporttörvény: „személyhez kötött vagyoni értékű jog, amely a hivatásos sportoló sporttevékenységéhez fűződik és fizikai, szellemi képességeinek összességét testesíti meg.” Az új szabályozás szerint a játékjog „a sportoló sporttevékenységéhez fűződő fizikai és szellemi képességei sporttevékenység keretében történő felhasználásának joga.” (Stv. 77. § f.) Ez utóbbi definíció szerint tehát a játékjog lényegében használati jog, ekkor azonban a 9. § (3) rendelkezése értelmetlen, hiszen ha ide behelyettesítjük a játékjog definícióját, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy a sportoló a fizikai és szellemi képességei sporttevékenység keretében történő felhasználása jogának használatát biztosítja a sportszervezet részére. A sportoló is csak használja a „szellemi és fizikai képességeit”? Nyilvánvalóan nem. Az új sporttörvény 9. § (5) bekezdéséből is kiderül a definíció hibás volta, ahol a játékjog, mint „személyhez fűződő vagyoni értékű jog” szerepel.

²² Stv. 10. §

ket. Különbféle jogok ma is jogügyletek tárgyát képezhetik, ezért a sportolóhoz kötődő játékjog testesíti meg azt az értéket, amit a játékos helyett a szerződések tárgyának tekintenek.

A korábbi sporttörvényben a „játékjog rendelkezési jogának átruházása” szerepelt. Sárközy Tamás szerint ez helytelen, és csak a „játékjog használati jogának” átengedéséről lehet szó,²³ ahogyan ez már a legújabb sporttörvényben is olvasható. Mind a korábbi, mind az új sporttörvény tartalmazza ugyanis azt a szabályt, hogy „*semmis az a szerződés, amely a játékjog, mint személyhez fűződő vagyoni értékű jog elidegenítésére vagy megterhelésére irányul.*”²⁴ Ha pedig a játékjog rendelkezési jogát engedi át valaki, az a jog megterhelését jelenti. Más kérdés, hogy ennek a szabálynak csak annyi értelme van, hogy a sportoló és sportszervezet közti szerződés megszűnésekor a játékjog használati joga ingyenesen visszazáll a sportolóra,²⁵ tehát a sportszervezet nem kötheti magához véglegesen játékosát. Egyébként azonban a hivatásos sportolók a sportszervezet nélkül lényegében szabadidős sportolónak minősülnének, hiszen a sportszervezethez való kötődés nélkül nem versenyezhetnének. Így ugyan a sportoló nem válik „rabszolgává,” de ókori elődjeihez hasonlóan a „rabszolgasághoz hasonló” helyzetében teljesen a sportszervezet akaratának lesz kitéve.

Ha megvizsgáljuk az MLSZ Igazolási és Átigazolási Szabályzatát, észrevehetjük, hogy a hivatásos futballistákat a sportszervezet a *lanistákhoz* hasonlóan, szinte rabszolga módra kezelheti. A Szabályzatból ugyanis kiderül, hogy a játékost a játékjog tulajdona ugyan megilleti, de miután a sportoló játékjogának rendelkezési jogát a sportszervezetre ruházta (az IÁSZ-ban még a játékjog rendelkezési jogának átruházása szerepel), sporttevékenysége felett ténylegesen kizárólag a sportszervezet rendelkezik. Ha nem így lenne, a sportoló saját elhatározása alapján akkor és annál a sportszervezetnél játszhatna, ahol és amikor csak akar. Ezzel szemben a Szabályzat szerint „*egy teljes bajnoki év időszaka alatt az amatőr, a szerződéses amatőr és a hivatásos labdarúgó csak egy alkalommal – a nyári vagy a téli átigazolási időszakban – igazolható át,*”²⁶ és szerződése hatálya alatt csak a sportszervezet hozzájárulásával.²⁷ Ha pedig a sportoló abba akarja hagyni a labdarúgást, a Szabályzatból kitűnően „*továbbra is annak a sportszervezetnek az igazolt labdarúgója marad a szerződés időtartamára, illetve legfeljebb 30 hónapig, amelynél utoljára alkalmazásban állt.*”²⁸ Ennek a szabálynak az az értelme, hogy ha a játékos később mégis sporttevékenységet szeretne folytatni, ezt ne tehesse meg anélkül egy másik sportszervezetnél, hogy az eredeti sportszer-

²³ Sárközy Tamás: A sporttörvény magyarázata (A sportról szóló 2000. évi CXLV. tv. kritikai elemzése). Budapest, 2002, 127–128. o.

²⁴ 2000:CXLV. tv. 9. § (7); Stv. 9. § (5).

²⁵ Stv. 9. § (4).

²⁶ MLSZ IÁSZ 10. § (4).

²⁷ MLSZ IÁSZ 10. §. (6).

²⁸ MLSZ IÁSZ 10. § (14).

vezet a *lanistáknak* járó váltságdíjhoz hasonló összeget meg nem kapja, amint ez a Szabályzat következő bekezdéséből ki is derül.²⁹

Amikor a sportszervezet a sportoló játékjogának használati jogát időlegesen engedi át, ténylegesen bérletről beszélünk, így a bérbevevő sportszervezet köteles átigazolási díjat, azaz bért fizetni.³⁰ Bessenyei Lajos szerint „a bérlet tárgya bármilyen dolog vagy jog lehet, amely alkalmas arra, hogy azon tartós használatot lehessen gyakorolni. Meg kell jegyezni, hogy a használat átengedése és a rendelkezési jog megtartása mellett beszélhetünk csak bérletről, mert ha a rendelkezési jogot is átruházzák, akkor kölcsönről van szó.”³¹ Ezek alapján a „bérbevevő” sportszervezet meghatározott időn keresztül alkalmazza az átigazololt sportolót, aminek leteltével a játékos visszakerül eredeti sportszervezetéhez.

A gladiátorok esetében is szokásos volt a harcosokat bérbe adni. A szerződést azonban nem két sportszervezet kötötte egymással, hanem a *lanista* a játékrendezővel. Ha önként jelentkező *auctoratusokról* volt szó, ez a bérbeadás ugyanúgy zajlott le, mint ahogyan a mai sportolók esetében az átigazolás történik. Az *auctoratus* előbb a *lanistával* kötött egy szerződést, melyben lekötelezte magát a vívómesternek. Ennek a szerződésnek felel meg a mai munkaszerződés a sportszervezet és a sportoló között. A *lanista* a gladiátor feletti használati jogot átengedte a játékrendezőnek a gladiátorviadalok idejére, megfelelő ellenérték fejében. Ezt az ügyletet a rómaiak egyértelműen bérleti szerződésként (*locatio conductio*) jelölték meg,³² ma azonban a sportolót megillető játékjog használati jogának ideiglenes átengedéséről, azaz a sportoló átigazolásáról beszélünk, ha a játékost ideiglenesen más sportszervezetnél alkalmazzák.

Ha Rómában egy játékrendezőnek hosszabb időre volt szüksége a gladiátorokra, meg is vehette őket a *lanistától*. A mai sportolók adásvételét, melyet a sportszervezetek egymással bonyolítanak le, átigazolásnak hívják. Mivel a sportoló játékjogának csak használati jogát engedi át meghatározott időre (a sportszervezettel fennálló munkaviszonyának tartamára) külön ellenérték (igazolási díj) fejében a sportszervezetre,³³ ezért a sportszervezetet nem illetné meg a használati jog más sportszervezetre történő végleges átengedése. A sportszervezet ugyanis mint a használati jog jogosultja, az elidegenítéshez szükséges rendelkezési joggal nem élhetne. Mivel az Stv. az átigazoláshoz kötelezővé teszi a hivatásos sportoló előzetes, írásbeli hozzájárulását,³⁴ ez olyan felhatalmazást jelent, amellyel a sportszervezet lényegében már rendelkezési jogot gyakorolhat a játék-

²⁹ MLSZ IÁSZ 10. § (15).

³⁰ Vö. Ptk. 423. §.

³¹ Bessenyei Lajos: A bérlet. In: A Ptk. magyarázata (szerk. Gellért György), Budapest, 1995, II. 1284. o.

³² Vö. Gai. 3, 146.

³³ Stv. 9. § (3).

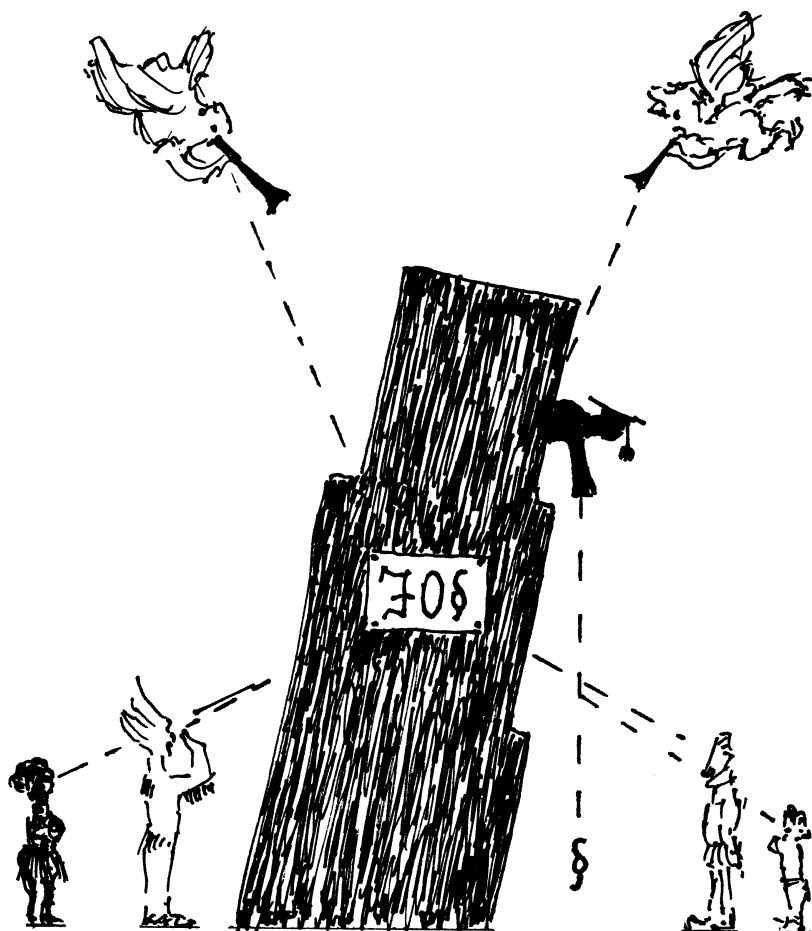
³⁴ Stv. 10. § (1).

jog felett, ezért véglegesen is átruházhatja az általa korábban megszerzett játékjog használati jogát.³⁵

Ebből az összehasonlításból kiderül, hogy a rómaiak jogi konstrukciói a sport területén is újjáéledtek. A római jog továbbéléséről természetesen nem beszélhetünk, de észrevehetjük, hogy a szabályozandó viszonyok hasonlósága miatt, a rómaiak gyakran logikusabb és egyértelműbb jogi megoldásait – mai humánusabb világunknak megfelelő köntösbe bújtatva – lényegében változatlanul alkalmazzák.

³⁵ Véleményem szerint egyszerűbb lenne a játékjog sportszervezet általi „felhasználásáról” beszélni, mint ahogy a szerzői jogok esetében is a felek felhasználási szerződéseket kötnek egymással, ami a „felhasználót” több jogosítvánnyal hatalmazza fel, mint a „használati jog” jogosultját. A „felhasználás joga” szerepel a játékjog definíciójánál (77. § f. ld. 21. jegyzet), azonban ez nem lehet a játékjog fogalmának része, hanem a sportszervezet használhatja „fel” leigazolt sportolója játékjogát.

19. ANS

H. Szilágyi István grafikája